בס"ד

ישיבת כרם ביבנה

התנגשות בין מצוות שבין אדם למקום לבין מצוות שבין אדם לחבירו

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף פח עמוד ב

א"ר לוי: קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות, שזה נאמר בהן אל וזה נאמר בהן אלה. ומאי משמע דהאי אל - קשה הוא? דכתיב: ואת אילי הארץ לקח, גבי עריות נמי הכתיב: אלה! ההוא למעוטי מדות מכרת. ואלא מאי עודפייהו? דהתם אפשר בתשובה, והכא לא אפשר בתשובה.

רמב"ם הלכות גניבה פרק ז הלכה יב

ג קשה עונשן של מדות יתר מעונשן של עריות שזה בינו לבין המקום וזה בינו לבין חבירו, וכל הכופר במצות מדות ככופר ביציאת מצרים שהיא תחילת הצווי, וכל המקבל עליו מצות מדות הרי זה מודה ביציאת מצרים שהיא גרמה לכל הצוויין.

ספר החינוך מצוה רנח

פירוש הכתוב כן, לא תעשו עול במשפט, ומהו המשפט השנוי כאן, הוא המדה והמשקל והמשורה. ולמדו זכרונם לברכה מזה שהזכיר הכתוב בכאן משפט, שהמודד נקרא דיין, ואם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עוול ומשוקץ חרם ותועבה, וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין, מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותן מארצם. ועוד הפליגו בחומר מצוה זו ואמרו [ב"ב פ"ח ע"ב] כי גדול עונשן מעונש עריות, שזה בין אדם למקום וזה בינו לחבירו.

משך חכמה שמות פרק יד פסוק כט

(כט) והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. בהתבונן בדרכי התורה נראה כי במצוות שמעיות כמו עבודה זרה ועריות יש כרת וסקילה ושאר מיתות ומלקות. לא כן בנימסיות ומידות כמו מחלוקת לשון הרע, רכילות, גזל, אין בו מלקות, דהוי לאו הניתן לתשלומין או דהוי לאו שאין בו מעשה (ספרי לדברים כה, ב). **אולם זה דוקא ביחיד העושה, אבל אם הצבור נשחתין, בזה מצאנו להיפך** בירושלמי דפאה (פרק א משנה א): דורו של דוד כולם צדיקים היו, ועל ידי שהיו בהם דלטורין היו נופלים במלחמה וכו', אבל דורו של אחאב, עובדי עבודה זרה היו, ועל ידי שלא היו בהם דילטורין היו יורדים למלחמה ומנצחים. שאם הצבור נשחתין בעבודה זרה ועריות על זה נאמר (ויקרא טז, טז) "השוכן אתם בתוך טומאתם". אבל בנימוסיות ומידות לשון הרע ומחלוקת, על זה כתוב (תהלים נז, ז) "רומה על השמים" וכו', כביכול סלק שכינתך מהם. וגדולה מזו אמרו (יומא ט, א) שבמקדש ראשון היו עובדי עבודה זרה עריות (ושפיכות דמים) ובמקדש שני היו עוסקים בתורה ובמצוות (וגמילות חסדים, ומפני מה חרב?) מפני שנאת חנם, (ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלוש עבירות: - ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים). ושם שאלו, מה הם גדולים? - תנו עיניכם בבירה שחזרה לראשונים (ולא חזרה לאחרונים). **הרי דאם הצבור נשחתים במידות, גרוע יותר מאם נשחתין במצוות.** ולכן אמר רבי יוחנן (פרק) חלק (סנהדרין) דף קח, א: בא וראה כמה גדול כוחו של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם גזר דינם אלא על שפשטו ידיהם בגזל, דכתיב (בראשית ו, יג) "הנני משחיתם... כי מלאה הארץ חמס". שעל עריות דין צבור יש להם והיה מרחם עליהם, אבל על נימוסיות לא יתכן - ולכן על חילול שבת בעונותינו הרבים שנתפשט, יאחר להם כי הם צבור. ואף בעבודה זרה אמרו בספרי "והנפש ונכרתה", שאין הצבור נכרתים - אבל כיון שפרצו בנימוסיות, הולכים בחרבות וחצים לחמוס ולגזול, ונשחתו במידות כי המה כחייתו טרף, אז נקום ינקם ה' ולא יאחר. כי איך נחשוב להם? אם כיחידים, הלא על מצוות הן נכרתין; ואם כצבור, הלא על נימוסיות הן יתמו! וכן בדור המבול: - על גזל לבד היה דנן כיחידים, אבל כיון ש"השחית כל בשר את דרכו" (בראשית ו, יב), אם היה דן אותו כל יחיד לעצמו היה נכרת, ועל כרחך דדן אותן בהצטרף כצבור, והיו נכרתין עבור הגזל.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף ל עמוד א

מצא שק או קופה [וכל דבר] שאין דרכו ליטול - הרי זה לא יטול. מנהני מיליי? - דתנו רבנן: והתעלמת - פעמים שאתה מתעלם, ופעמים שאי אתה מתעלם. הא כיצד? היה כהן והיא בבית הקברות, או שהיה זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו - לכך נאמר והתעלמת מהם. למאי איצטריך קרא? אילימא לכהן והיא בבית הקברות - פשיטא; האי עשה, והאי לא תעשה ועשה, ולא אתי עשה ודחי את לא תעשה ועשה. ותו: לא דחינן איסורא מקמי ממונא.

משך חכמה ויקרא פרק יט פסוק ג

ושמע נא! דזה אינו מצויר בשכל שמצות שבין אדם לחבירו ידחה איסור דברי תורה, ובזה הגדר אמרו (בבא מציעא ל, א) איסורא מקמי ממונא לא דחינן.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף ה עמוד ב

דתניא: יכול יהא כבוד אב ואם דוחה שבת? ת"ל: איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, כולכם חייבין בכבודי; מאי לאו דאמר ליה שחוט לי בשל לי, וטעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמורו, הא לאו הכי - דחי! לא,לאו דמחמר. ואפי' הכי לא דחי? אלא דקיימא לן דאתי עשה ודחי לא תעשה, ליגמר מהכא דלא לידחי! וכ"ת, שאני לאוי דשבת דחמירי, והא תנא בעלמא קאי ולא קפריך; דתניא: יכול אמר לו אביו היטמא, או שאמר לו אל תחזיר, יכול ישמע לו? ת"ל: איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, כולכם חייבין בכבודי! אלא, משום דאיכא למיפרך: מה להנך שכן הכשר מצוה!

קרן אורה מסכת יבמות דף ו עמוד א

גמרא שכן הכשר מצוה, עיין תוס' (ד"ה שכן) שפי' דקאי אלאו דמחמר, ומשום הכי לא ילפינן מינה בעלמא. וכתבו תוס' דאפילו עוסק בגוף מצוה לא דחי. כיון דרוב כיבוד הכשר מצוה הוא. ולי היה נראה דכל כיבוד הכשר מצוה הוא, דהמעשה גופא לאו מצוה הוא, אלא הכיבוד הוא המצוה. וכן בנין בהמ"ק הכשר מצוה הוא להיות מקום משכן שכינתו ית"ש. אבל הבנין עצמו לאו עיקר המצוה הוא. וק"ק אמאי לא דחי הש"ס דמה לכיבוד שכן הוא ואביו חייבין בכבודו. וכדאיתא בקדושין (ל"ב ע"א). וכן מאי קאמר הש"ס לקמן גבי בנין בהמ"ק תיפוק ליה מכיבוד. דלכאורה בנין בהמ"ק חמור בזה מכיבוד, דבנין בהמ"ק ומצוה לעשות בנין בהמ"ק קודם.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כט עמוד ב

גמרא. קא פסיק ותני, לא שנא ביום טוב ראשון ולא שנא ביום טוב שני. בשלמא יבש - הדר בעינן, וליכא. אלא גזול, בשלמא יום טוב ראשון - דכתיב לכם - משלכם, אלא ביום טוב שני אמאי לא? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה. שנאמר והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה, גזול דומיא דפסח, מה פסח לית ליה תקנתא - אף גזול לית ליה תקנתא, לא שנא לפני יאוש ולא שנא לאחר יאוש. בשלמא לפני יאוש - אדם כי יקריב מכם אמר רחמנא, ולאו דידיה הוא. אלא לאחר יאוש - הא קנייה ביאוש! אלא לאו - משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה.

חתם סופר מסכת סוכה דף מב עמוד א

וגבי גזילה לא שייך עשה דלולב או דקרבן ידחה ל"ת דגזל אפי' יהיה מצוה דרבים ולא בעי בעידנא מ"מ לא שייך עשה דול"ת אלא במה שבין אדם למקום אבל לעולם לא ידחה עשה את ל"ת דגזל לקיים מ"ע בממון חברו זה לא עלה על דעת מעולם ואפי' המציל עצמו בממון חברו בפקוח נפש אף על גב דמותר מ"מ צריך לשלם לחברו אבל לצאת מצות ה' בממון חברו זה לא עלה על דעת מעולם וכן לא עלה על דעת שאם באמת המצוה באה בעברה שיהיה חילוק בין רבים ליחיד זה לא שמענו ואסיים בברכה מרובה א"נ דש"ת:

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף ל עמוד א

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב כי אני ה' אהב משפט שונא גזל בעולה. משל למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס, אמר לעבדיו: תנו מכס למוכסים. אמרו לו: והלא כל המכס כולו שלך הוא! אמר להם: ממני ילמדו כל עוברי דרכים, ולא יבריחו עצמן מן המכס. אף הקדוש ברוך הוא אמר: אני ה' שונא גזל בעולה, ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזל.